

FİKİR VE SANAT ESERLERİ KANUNUNDA RESİM VE PORTELER

*Ziynet Seldağ GÜNEŞ
Özelleştirme İdaresinde
Hukuk Müşaviri*

Resim ve portreler bir kimsenin dış görünüşünü o insanı teşhis etmeye elverecek biçimde aksettiren yüzey ve cisimlerdir. Dış görünüş, çeşitli usullerden faydalanarak, çeşitli maddelere yansıtılabilir. Kara kalem, yağlı boya, sulu boya, pastel resimler, film ve fotoğraflar, taş, alçı, bronz vs. büstler FSEK anlamında resim veya portrelerdir.⁽¹⁾ Kişinin kendi resim veya portresi üzerinde kişilik hakkı mevcuttur. Bu görüşten hareketle kanun koyucu FSEK'nda portre ve resimler hakkında özel hüküm getirmiştir. Kanununun 86. maddesine göre; "Eser mahiyetinde olmasalar bile, resim ve portreler tasvir edilenin, tasvir edilen ölmüşse 19. maddenin birinci fıkrasında sayılanların izni olmadan ya da resmin sahibinin ölümünden itibaren on yıl geçmedikçe kamuya sunulamaz, teşhir edilemezler." Kanunun metninden anlaşıldığı üzere, bu madde ile, eser niteliğinde olsun veya olmasın her tür resim korunmuştur.⁽²⁾ Aslında, resim ve portreler FSEK kapsamına alınmış ve belli durumlarda eser sayılmışlardır.

Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz :

* Bilimsel ve teknik nitelikteki resim ve fotoğraflar ilim ve edebiyat eserlerine dahil edilmiştir.(FSEK md. 3) Bunlarda estetik nitelik önem taşımaz; şayet estetik nitelikleri de varsa sadece bilimsel ve teknik eser olarak değil, ayrıca güzel sanat eseri olarak da korunurlar. Bu eserlerin amacı, belirli bir bilimsel ve teknik konuyu yüzey ya da cisim halinde canlandırarak öğretmek veya açıklamaktır. Öğretici olmayan reklam ve propaganda afişleri bu amaca hizmet etmediklerinden korunmazlar. Bilimsel ve teknik nitelikteki resim ve fotoğrafta eser sahibinin özelliği bulunmalıdır. Eserin bağımsız bir çalışma mı yoksa başka bir eserden mi kopya edildiği araştırılmalıdır. Bu tür eserlerde sahibinin özelliğini taşıma kıstası, orijinal olmaktan çok, sarfedilen bağımsız emek unsurunda aranmalıdır.

Fotoğraf ve resimler; bilimsel ve teknik nitelikte iseler, bu bende göre; 'estetik (bedii) nitelik de taşıyorlarsa, ayrıca güzel sanat eseri olarak da korunurlar' demiştik. Ancak böyle niteliklere sahip değilseler, ya mülkiyet hakkı

(1) Ayiter, Nuşin; Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, s.82

(2) FSEK md. 2,3,4 ve 5 fikir ve sanat eserlerini muhteva ve nitelik yönünden dört ana kategoriye ayırmıştır. Bu bölümlerden birine dahil edilebilen eserler FSEK çerçevesinde tüm korumalardan yararlanır.(FSEK md.1) FSEK md. 86 ise bu maddenin istisnasıdır.

hükümlerine göre yahut bir şahsın fotoğrafı ve resmi söz konusu ise, şahsiyet hakları çerçevesinde (FSEK md.86) koruma söz konusu olacaktır.(3)

* FSEK'nun 4. maddesinde; yağlı ve sulu boya tablolar, resimler, fotoğraf eserleri güzel sanat eserlerinden sayılmış ve bu bölüm için dahil edilmiştir. Güzel sanat eserleri; görme duyumuza hitab ederek estetik bir haz uyandıran, bir yüzey üzerinde veya cisim halinde oluşmuş fikir ürünleridir. Güzel sanat eserinin yaratılmasında kullanılan malzemenin ve eserin tahsis amacının önemi yoktur. Orijinali tek olan bir güzel sanat eserinden mekanik ve reprografik araçlarla veya seri üretimle kopyalar çıkarılması sadece çoğaltma hakkını ilgilendiren bir husustur, yoksa ortaya yeni bir güzel sanat eseri çıkmış olmaz.(4)

* Önceden mevcut bir asıl esere sadık kalarak, onu başka bir şekle dönüştürmek amacıyla yaratılan eserlere işleme eserler denir. Bir güzel sanat eserinin aynı kategoride başka bir forma dönüştürülmesi, mesela bir fotoğraftan yararlanılarak bir portre veya bir tablonun kabartma veya oymasının yapılması işleme eser sayılır.(5)

FSEK md. 86; resim ve portrelerin umuma arz edilmesi konusunda belli şartlar getirmiştir. Resmin konusunu teşkil eden şahıs veya mirasçılara izin vermeden bu kişinin ölümünden 10 yıl geçmeden bu gibi resimler kamuya sunulamazlar. 10 yıldan önce umuma arz edilmek istenen resimler için aranan şartları şu şekilde sıralayabiliriz :

1. Tasvir edilenin rızası gerekmektedir.

2. Tasvir edilen ölmüşse;

a) Tasvir edilen bu eserin umuma arz edilip edilmemesini, yayımlanma zamanını ve tarzını tayin etmemişse(md. 14/1),

b) Kendisine tanınan bu yetkilerin kullanılış tarzlarının tesbitini herhangi bir kimseye de bırakmamışsa, bu yetkilerin ölümünden sonra kullanılması : vasiyeti tenfiz memuruna; bu tayin edilmemişse sırasıyla sağ kalan eşi ile çocuklarına ve mansup mirasçılara, ana-babasına, kardeşlerine aittir. Bu kişilerin muvafakati alınmadan tasvir edilenin ölümünden 10 yıl geçmedikçe, teşhir veya diğer suretlerle arz edilemez.(FSEK md. 86/1)

(3) Öztrak, İlhan; Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar, s. 21

(4) Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun güzel sanat eserlerine ilişkin anılan dördüncü madde hükmü esas itibarıyla "1907 Alman Güzel Sanat Eserleri ve Fotoğraf Kanunu"ndan esinlenmiştir.

(5) Erel, Şafak; Türk Fikir ve Sanat Hukuku, s. 43

Bir kimsenin dış görünüşü üzerinde şahsiyet hakkı vardır. Dış görünüşün yansımaları ve tekrarı demek olan resim üzerinde de şahsiyet hakkı bulunmaktadır ve bu yüzden resim öncelikle şahsiyet hakkı olarak, Medeni Hukuk yönünden geniş olarak korunur. Resim ve portreler üzerindeki hakkın, kişilik hakkı niteliğinde olması, sahibine mutlak bir yetki vermektedir. Nitekim Yargıtay verdiği çeşitli kararlarında kişinin resmi üzerinde kişilik hakları bulunduğunu açıkça kabul etmiştir.⁽⁶⁾

Bu kararlara göre; resim üzerindeki hak kişilik haklarından olup herkese karşı ileri sürülebilir ve hakka karşı yapılacak saldırılara karşı kişilik haklarını koruyan davalar açılabilir. Medeni Kanunda yer alan ik maddede (MK. md. 23-24), şahsiyetin korunması konusu düzenlenmiştir. Medeni Kanunun 23. maddesi; şahsı kendi rızasıyla yapılacak dış saldırılara karşı korumaktadır. Medeni Kanun madde 24, ise kişiyi üçüncü şahısların saldırılarına karşı korumuştur. Şahsiyetin korunması konusu, Medeni Kanunda genel hükümler çerçevesinde düzenlenmiştir. Kanun koyucu, şahsiyet haklarının muhtevasına giren hususları tek tek belirtmemiş, bir çerçeve hüküm ile yetinmiştir. Dolayısıyla zamanın ihtiyaçlarına göre yeni şahsiyet haklarının nazara alınmasına imkan yaratmıştır.⁽⁷⁾

Bir kimse resminin alenileştirilmesine rıza göstermişse, resmin alenileştirilmesindeki hukuka aykırılık ortadan kalkar. Ancak resmin yayınlanması, açıklanan rızanın çerçevesini aşmamalıdır. Şahsın rızası olmadan resminin yayınlanamayacağı esası daha önce de belirttiğim gibi FSEK md. 86/1 ve 19/1'de hükme bağlanmıştır. Bir resmin el değiştirmesi dahi resimde tasvir edilen kişinin iznine bağlıdır. Bu izin açık veya örtülü olabilir. Mesela ücret karşılığında poz veren fotomodellerin, bu resimlerin yayınlanmasına da muvafakat ettikleri kabul edilmelidir.⁽⁸⁾

Sipariş üzerine yapılan eser niteliğindeki şahıs resim ve portrelerinin çoğaltılması, eser sahibinin fikri hakları yanında, resim ve portresi yapılan şahsiyet haklarını da ilgilendirmektedir. **FSEK'nun madde 87 hükmüne göre;** bu halde çoğaltma yetkisi sipariş veren, tasvir edilen yahut bunların mirasçılara aittir ve çoğaltma sadece fotoğraf yoluyla yapılabilir. Şayet resim veya portre baskı usulüyle yapılmış yani birden çok nüsha halinde basılmışsa hak sahipleri tarafından fotoğrafla yapılacak çoğaltma, bu nüshaların tedarikinin mümkün olmaması veya büyük güçlük taşıması halinde caizdir (FSEK md. 87/2).⁽⁹⁾

(6) Yarg.Kar.Der.1976, s. 957; Kişinin fotoğrafı (resmi) üzerindeki hakkı kişilik haklarındandır. Ona karşı yapılan saldırının önlenmesini dava edebilir. Kimse bu haklarından fedakarlığa zorlanamaz.

(7) Ayiter, Nuşin; Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, s. 83

(8) Yarsuvat, Duygun; Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları, s. 99

(9) Erel, Şafak; Türk Fikir ve Sanat Hukuku, s. 188

FSEK madde 86/1'e göre kanun himaye bakımından eser özelliğini taşımayan resimler ile eser niteliğini haiz resimler arasında fark gözetmemiştir. Aslında bir sanatçının meydana getirdiği resim üzerinde çeşitli haklar bulunmaktadır. Resim üzerinde, resmi yapılan kimselerin mutlak bir hak olan Şahsiyet hakkı resmi meydana getiren sanatçının yine mutlak bir hak olan eser sahipliğinden doğan hakkı vardır. Ancak FSEK madde 86/1 uyarınca eser niteliğindeki resmin yaratıcısının mutlak hakkı bu halde üstünlük taşımamaktadır. Kişinin resmi üzerindeki kişilik hakkı eser sahibinin eseri üzerindeki hakkından daha üstün tutulmuştur.⁽¹⁰⁾

Resim üzerindeki hakların korunması sınırsız kabul edilemez. Bir resmin korunma sınırları içinde kalıp kalmadığı konusunda uygulanması gerekli kıstas; objektif iyiniyet kuralları içinde kalınıp kalınmadığı şeklinde karşımıza çıkar.

Hukuken korumaya değer bir menfaatin bulunması halinde kişinin şahsiyet haklarına saldırının varlığı kabul edilmelidir. Mesela tarihi bir kalenin resmi çekilirken orada bulunan diğer kimselerin de görüntülerinin fotoğraf içinde kalması halinde, bu kişilerin müsaadesinin aranmasına gerek yoktur. Ancak kalenin önünde kim oldukları resmin orijinalinden belli olmayan bu kişilerin görüntüleri büyütülerek ve netleştirilerek izinleri dışında yayınlanacak olursa, böyle bir durumda kişilik haklarına bir saldırının varlığından söz etmenin uygun olacağı görüşündeyim.

FSEK, başkasına ait resimlerin kullanılmasına da bazı kıstaslar getirmiştir. Resim üzerindeki hakkın korunmasının istisnalarını oluşturan bu haller FSEK md. 86/2'de üç bent halinde sıralanmıştır. Buna göre:

1. Memleketin siyasi ve içtimai hayatında rol oynayan kimselerin resimleri,
2. Tasvir edilen kimselerin iştirak ettiği geçit resmi veya resmi tören yahut genel toplantıları gösteren resimler,
3. Günlük hadiselerle müteallik resimler ile radyo ve film haberleri, için FSEK'nun 86. maddesinin 1. fıkrasındaki muvafakatların alınması şart değildir.

Burada basın özgürlüğünün kullanılması ile kişinin sahip olduğu kişilik hakları arasındaki sınırın titizlikle çizilmesi gerekmektedir. Basın, kamuyu aydınlatma görevini yüklenmiştir.⁽¹¹⁾ Kitle haberleşme araçları

(10) Ayiter, Nuşin; Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, s. 83

(11) Öztan, Bilge; Şahsın Hukuku, s. 126

kamuya haber vermek amacıyla bazı resim ve fotoğrafları yayınlamak zorundadır.⁽¹²⁾ Ancak bir kimsenin özel yaşantısında gizli kalmasını istediği konuların, kamuya nakledilmesinde gazetecilik mesleğinin içinde kaldığı söylenemez.⁽¹³⁾ Mesela kendi evinin duvarları içindeyken çıplak olarak dolaşan bir kimsenin, gelişen optik aletler sayesinde çok uzak mesafeden resminin çekilmesi ve bunların kamuya açıklanması kişilik haklarına saldırı teşkil eder.

Başkasının resmini kullanan kişinin, hukuka uygun bir amaç takip etmesi veya hukuka uygun vasıta oluşturması halinde; eylemi FSEK md. 86'yu ihlal etmeyecektir. Mesela; ticari amaçlarla, reklam için çekilen resimlerde, fotoğrafa dahil olanların rızaları alınmadan bunların kamuya sunulması söz konusu olamaz. Nitekim, Yargıtay (12. H.D. 29/1/1976 t. E 1975/9403. K. 1975/325) bir banka için çekilen reklam fotoğrafında yer alan kimsenin açmış olduğu dava dolayısıyla verdiği kararında, 'Hiç kimsenin resminin rızası dışında sinema, televizyon gibi cihazlar veya gazete, afiş kitap ve benzeri araçlarla teşhir edilip yayınlanamayacağına' işaret etmiştir.⁽¹⁴⁾

Bütün bunların dışında kamuya sunulan resim ve portrelerin, resim sahibinin kamuoyu önünde küçük düşürecek nitelikte olmaması gerekir. Bu halde MK. md. 24 ve Ceza Kanunu'nun hakaret suçu ile ilgili 480-482. maddeleri uygulama alanı bulur. Ayrıca kişinin resim üzerindeki haklarının ihlal edilmesi halinde BK. md. 49 uyarınca manevi tazminat talep etmek hakkı vardır. Bunun yanında bu gibi eylemlerin suç teşkil ettiği ve TCK'nun 157. ve 199. maddeleri uyarınca sırrın dokunulmazlığının suçunu meydana getireceği, takibin suç mağdurunun şikayetine bağlı olduğu yine FSEK'nun 86. maddesinde ifade edilmiştir.⁽¹⁵⁾

(12) Basın Kanununun 29/11/1960 tarih ve 143 sayılı Kanun'la değişik 32. maddesine göre; intihar olayları hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi ve olaya ilişkin resimlerin yayınlanması yasaktır.

(13) Anayasa'nın 26. ve 27. maddeleri incelendiğinde, basın hürriyetinin şahsın şerefi, haysiyeti ve diğer şahsiyet hakları ile sınırlandırıldığı görülmektedir.

(14) Türk uygulamasındaki diğer kararlar için bak. Karahasan s. 665

Bu konuda bazı ilginç Fransız Mahkeme Kararlarını örnek olarak gösterebiliriz :

*Prenses Süreyya'nın isminin ve resimlerinin rızası olmadan ticari amaçlarla kullanılması kişilik haklarına saldırı niteliğinde görülmüştür.(Trib. G.R.Inst. Seine 14 Ekim 1960 Pal. 1.17.1981)

* Morbihan isimli bir çiğçinin aile fertleriyle beraber çektiği fotoğrafın Komünist Partisi tarafından 1972 seçimlerinde kullanılması da keza kanuna aykırı görülmüştür. (Trib. G.R.Inst., Paris 11/Temmuz/1973 JCP 1974 II 17600)

Amerika'da da bu konuda verilen kararlar bulunmaktadır. Örnek olarak, bir sigorta şirketinin hayat sigortası reklamında hasta görüntülü bir kişinin yanında, bir başkasının (davacı) resminin izni dışında yayınlanması ve davacının resminin altında da "sağlıklı ve verimli yıllarında kendimi sigorta ettirmiştim." cümlesinin kullanılması olayını gösterebiliriz.

(15) Yarsuvat, Duygun; Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları, s. 102

BİBLİYOGRAFYA

- 1) Ayiter, Nuşin
Hukukta Fikir ve Sanat Ürünleri, Ankara 1972
- 2) Erel, Şafak
Türk Fikir ve Sanat Hukuku, Ankara 1988
- 3) Öztan, Bilge
Şahsın Hukuku, Ankara 1989
- 4) Öztrak, İlhan
Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar, Ankara 1971
- 5) Yarsuvat, Duygun
Türk Hukukunda Eser Sahibi ve Hakları, İstanbul 1984